Nr. 4. HAMICPE שנה ששית

המצפה

עתון שבועי
לכל עניני החיים, לספרות ולמדעים ולכל עניני היהודים.
יוצא לאור בכל ערב שבת

Kraków, 22 Stycznia 1909. גליון ד. קראקא, כ"ט טבת פ' וארא תרס"ט.

משה טהאלער — הנה בירנפעלד
מאורשים בחודש טבת
גלאגוב. — גלאגוב.

הננו מברכים את הגביר הפרנס מר פנחס לאנדא לחתונת בנו הדר. איגנאטץ לנדוי עם הגביר המפורסם מר שמחה סטאלאוויצקי מורשה. מו"ל „המצפה".

הננו מברכים מקרב לבנו את ידידנו הגביר הנדיב המשכיל העברי, חובב ספרותנו, היועץ הקיסרי מר יצחק הולצר בהעתיקו מושבו מרישא לקראקא ונביע תקותנו. כי יועיל פה לחזוק המוסדות הספרותים והתרבותיים לתפארת קהלתנו. מו"ל „המצפה".

בתי ספרנו.

א.

אחינו בדעה הנכבדים! המלחמה הממושכה נגד השפה העבריה, אשר ארכה יותר משנות מאה ואשר כלתה בימינו בנצחונה של השפה נגד מתנגדיה החסידים, תעיר אותנו למרות חפצנו למחשבה. ואחר אשר המקרה ההסטורי הזה מצא כבר מקומו בתתולדה ובעבר, נוכל אנחנו עתה להוציא משפטנו על אדות הסבות, אשר הסבו את המלחמה הכבדה והממושכה ובלתי-מובנה הזאת ואת סבת התבוסה השלמה של מתנגדי שפת עבר. מהמלחמה הזאת ותוצאותיה עלינו להוציא את המוסר הדרוש.

עלינו לשפוט במנוחה ולשאל את עצמנו ברוח קר ובלי משפט קדום: מה נהיתה? האמנם השמן לב החסידים החרדים לדבר ד' מהבין, כי השפה העבריה, אשר נקראה בפי עמנו לשון הקדש, היא המפתח לאוצרותינו העתיקים והחדשים, וכי למען הבין את התורה הכתובה מורשת אבותינו נחוצה לנו ידיעת השפה, אשר בה נכתבה, על בריה? חסידי עמנו, הנזהרים במצוה קלה כבחמורה ומגינים בכל כחם על כל גדר וסיג ועל כל תקנה מתקנות אחד האחרונים, השמים לב לכל מוסר, אשר נוכל להוציא מאיזה מאמר אגדי בתלמוד ומדרשים, השכחו את כל המאמרים התלמודיים המדברים בשבחה של השפה הזאת ואת היעודים הגדוליים, שהבטיחו עקב הדבור העברי, ולא נתקררה דעתם עד שהבטיחו להמדבר בלשון הקדש את חיי העולם הבא, כמאמרם (שקלים פ"ג:) „הדר בא"י והמדבר בלשון הקדש וכו' מובטח לו שהוא בן העולם הבא", והו הגמול היותר גדול, שיוכלו רועי הנפשות להבטיח את צאן מרעיתם. לכן לא נוכל להתפטר בשום אופן מהשאלה המנקרת במוחנו: למה התנגדו אחינו אלה בקשיות ערף שאין כמוה להמצוה הזאת במשך כמה דורות? ולמה השליכו סוף סוף את כלי נשקם אל קמת הדגן ומסרו את עצמם כמנוצחים? — ולמה התגלו לעינינו בזמן האחרון אותות התנגדות חדשים בכמה ממקומות ארצנו נגד בתי הספר העברים החדשים, כאשר נראה מהדין והחשבון של אגודת המורים באספת סטניסלב?

את פתרון כל הנגודים האלה נקל למצוא אם נבין את רוח העם היהודי, אשר סבל כל כך בשביל מסורתנו וגם הטה שכמו לסבול הלאה בעד דתו. העם הזה יחוש באופן אינסטינקטיבי את הסכנה המרחפת על קדשיו גם אם יסתר האויב במסתרים וגם אם יסתתר בשפריר של נקיון כפים וברות לבב. את הפתגם הנודע, כי הפולני יחכם רק אחרי השינו נזק, נוכל להוציא גם על הסופרים, אשר פקחו את עיניהם לאחר זמן החרבן הגדול, אשר הסב דור ההשכלה להאומה, אחרי אשר את הנעשה כבר לא היה להשיב, אבל החוש הבריא של העם לא יכל להטעותו אף רגע. העם חש, כי לא שכלול השפה הוא מטרת הסופרים. לב העם נבא לו בעוד מועד, כי השפה היא למשכילים רק המעבר להעביר באמצעותה את היהודים המאמינים להתבוללות ואף את המעבירה השבו לשרוף אחריהם. העם הזה נגד בנפשו, להתקומם נגד הסכנה הזאת ולא נתפלא, כי לעת כזאת אחז בקצוות ואמר: עת לעשות לד' מוטב שנהלל אחת המצוות ולא תהולל התורה כלה ותפשו באמצעים קיצונים, בשריפת כתבי הקדש והחרמת שפת קדשם, למען הצל את שארית הפליטה מאבדון.

לחלק העם הזה תנו אחינו הציונים תודה, אם מצאתם עוד עם עברי, להחיותו ולהפיח בו רוח החיים ואם תמצאו שדה לעבודה בעד התגשמות הרעיון הציוני, דעו כי פעולת הקנאים ההם היא זאת. אלמלא הם מי יודע את אשר קרה את הלאום במשך הדורות ההם בזמן של יותר ממאה שנה!

פיליטון.

ווין המשוגעת.

(שיחה).

„שלום עליכם ר' מיכל בעריש!" קראתי להסופר סת"ם בעירנו, כפגשי אותו ברחוב אחרי שובו מווין, ששהה שם כשני ירחים עם יענטי מירל אשתו החולניה. „עליכם שלום", ענני ר' מיכל בעריש בפנים שוחקות, „ברוך המקום, שהננו רואים את עצמנו בקו הבריאות". „נו, ואיזה חדשות הבאתם מווין? שאלתיו, ספרו לי דבר מה, הבאמת יפה היא ווין הבירה, כמו שמהללים אותה הבריות?" „אט, חדשות, איזו חדשות? ענני, אין כל חדש תחת השמש. כסבורים אתם, שווין תחולל נפלאות, שרופאיה הם מחיי מתים, הנכם טועים טעות גדולה. במה שנסעתי שמה בזה שבתי לביתי... חולנית היתה הפלונית שלי תחיה קודם הנסיעה; וכאז כן גם עתה חולנית מסוכנת היא ולא הוטב מצבה אף במלוא נימא. כלום יודעים הרופאים דבר מה? כה יחיו! יודעים הם את „המחלה"... האמן לי, כי אלמלא צותה התוה"ק „ורפא ירפא" לא הייתי שואל פי רופא מימי... כי כרופאי עירנו כן גם רופאי ווין אינם יודעים בין ימינם לשמאלם, רופאי אליל כלם. ומה שנוגע להעיר עצמה הנכם טועים ג"כ. קוראים אתם לה ווין הבירה, ואני קורא לה ווין הכעורה, ווין המלאה בערות וסכלות ושוד וחמס ילין בה... ואם תרצו — גם ווין המשוגעת".

לשמע דבריו אלה לא יכולתי למשול ברוחי, וצחוק קל רחף על שפתי. „הנך שוחק, קרא כמתקצף, בודאי חושב אתה את ווין לעיר שאין דוגמתה בתבל, ואת אנשיה לחכמים גדולים. אולם אני יכול לומר לך את האמת הברה, כי היא עיר מלאה משוגעים, וכל מנהגיה ותהלוכותיה, גם מראה בתיה זרים ומשונים מאד. תוכל להאמין ולסמוך על דברי, כי אני שמתי לבי לתור ולחקור אותה היטב ואין חכם כבעל נסיון... הנני אומר „בתיה", כן, כבתיה נכרת היא, כי בית משוגעים היא. הנך שוחק לדברי... אולם שמע ותודה לי, כי צדק משפטי. אומר אני כי הבתים הגבוהים כמגדל „דור הפלגה", המוצבים ארצה וראשם מגיע השמימה, מעידים על הדרים בתוכם, כי משוגעים המה. שגעון כזה!! וכי קצר לפניהם עולמו של הקב"ה מהשתרע, שהם מעפילים לעלות השמימה ודוחקים כביכול את רגלי השכינה! כלום אינם יודעים את הכתוב „השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם"? כל חלומותי הרעים, בין שחלמתי על עצמי ובין שחלמתי על אחרים, על ראשם יחולו, למה השגעון הזה? מה להם להיות תלויים ועומדים כאויר בין השמים והארץ..? אל נא נרמה אותנו, הלא מבין דבר אתה, הגידה לי, את האמת, האין טוב יותר לדור בבתים נמוכים כבתי עירנו, הלא ענג היא חי נפשי, ענג ממש. שער נא בנפשך, הנני הולך מן הקלוז הביתה, כבאי סמוך לביתי הנני פותח את הדלת וכבר אני בדירתי ואכל כבר פת שחרית, והמשוגעים האלה צריכים לטפס חצי שעה ואולי עוד יותר, עד שהם באים אל המנוחה, והנם כל ימיהם עולים ויורדים... נו האין זה שגעון?

„אומרים עליהם, כי הנם בעלי נמוס ודרך ארץ שאין דוגמתם, שנה כזאת עליהם, הא לך רבע פרוטה בעד כל נמוסיהם... בא וראה שאין נמוסם אלא שגעון בעלמא. הנני עומד ברחוב אחד ומסתכל בפניהם והנם אצים ורצים, מבוהלים ודחופים, זה הנה וזה הנה, ממש כמשוגעים, ובלי הרף הם מסירים את הכובעים זה לפני זה. הלא חכם אתה, אדרבה אמור לי, הסרת כובעים זו מה טיבה, ולמה היא באה? אצלנו נהוג, שמסירים את הכובע לפני הדקטור, מילא זה ניחא, הלא דקטור הוא ולרפואותיו אנו צריכים, אבל המשוגעים הללו, הכי כלם דקטורים המה? חוץ מזה, הלא הראש מתקרר, והיד נלאה מעבודתה זאת. מה אומר לך ומה אתאר לפניך, האפשר לזכור את כל שגעונותיהם? שמע והשתומם, הנך בא לווין וסובב אתה בשוקיה וברחובותיה, ואינך שומע אף מלה „גויה" אחת... הכל מדברים יהודית... הכל לרבות אפילו אנשי הפוליציא, הקונדוקטורים של הטרמויה,

והנה אך נשבה רוח אחרת ממזרח, חבת ציון אך פתחה את נצניה הראשונים ואתה איבת השפה העבריה, אשר הזו בה הציונים את האמצעי הראשי לאחדות האומה וקיומה; במעט הדלו העתונים העברים מלמלא את גליונותיהם במאמרים המתנגדים לרוח העם הדתי, וכל הידים היו מלאות עבודה, לקרב את העם לעבודת התחיה ולא לדחותו בקלות דעת; והנה רוח אחרת היתה גם את העם: מכל עבר ופנה נשמע קול תנועה וחיים ושאיפה לעבודה. את העת הזאת עלינו להשוב גם להתחלת נקורת הברק של השפה העבריה. ההרדים הדלו מלעמוד נגדה בצר, בתי הספר החדשים, אשר נתיסדו ע"י הובבי ציון ושפתה, החלו להתמלא מילדי החסידים, הרבנים וההרדים, כאשר נראה בעירנו, כי בנותיהם של הרבנים, הרביים וראשי כתות החסידים מבקרות את בית ספרנו. וכבר נשמעו הדברים בין החיים, כי באחת האספות של חברת ת"ת בעירנו, נשמעו קולות בעד הלמוד בהשיטה הטבעית. לא נתעלם גם מהעובדא, כי הודות להמורים הרוסיים, אשר באו הנה לרגלי הפרעות, התפתחה השפה בארצנו והתרהבה וגם את הדבור החי הביאו המה לנו.

אבל הה! אליה וקוץ בה. בין הבאים האלה נמצאים לדאבוננו גם אורחים בלתי הגונים, אשר קלטו אל קרבם דעות נשחתות ממורים שרידי תקופת ההשכלה הברלינית או מתלמידי מרקס ולסל, והקולטורה המזויפה הזאת עומדת אצלם במעלה יותר גבוהה מהשאיפה לחרות האומה ואהבת היהדות האמתית. ובין ספרי הלמוד, אשר הובאו לנו מרוסיא, נמצאים כאלה המכילים גם רעיונות מתנגדות למסורתנו הדתית, ואין לנו להתפלא אם הלאום, אשר ברובו המה החרדים ורבניו במקומות, אשר מורה כזה עומד בראש בית הספר העברי, מביט בעיני השד על המוסד הזה ומתהיל למשוך את ידיו ממנו וחדל לשלוח שמה את בניו.

לכן חברינו לדעה הנכבדים, שימו זאת אל לבבכם ודעו, כי הנוך בני הנעורים הוא עמוד התוך, אשר היהדות נשענה עליו והוא אחת המטרות הראשיות, אשר התוה לו המזרחי לעבודתו. הנינו אחינו על שארית רכושנו מורשת אבותינו, על שפתנו הקדושה והיקרה לנו. פקחו עליה, שלא יחללוה עוד הפעם, לעשותה מעברה, להעביר בה את הדור הצעיר לקולטורה זרה ולדעות נשהתות, אשר לא כתורתנו ולהשניאה בגלל הדבר הזה על השדרות הרהבות של העם.

חברים! הרדי ערים אחרות אינם שונים מהרדי קולומיא ודונמתה, לא מקרה היא, כי הללו תומכים את בתי ספרינו והללו מתיצבים נגדם בצר. כי בכל מקום, אשר בתי-הספר עומדים תחת השפעתם של הרדים, יתן העם אמון בם.

הברינו! שאו עיניכם והתבוננו, כי לא רק ילדי הלאומיים המה מבקרי בתי ספרנו ואף לא תלמידי הגמנזיון. המה מבכרים — אחרי התחלה קצרה — את מצות הלוין עצמות, שגם היא אחת ממצוות הציונות הלאומית ואת הברבור על הקרח וסתם רקוד וביוצא בהם, לפני למוד שפת עבר, שאינה נקנית רק ביגיעה רבה ועקימות הגב. ואך ילדי החרדים הם המשכימים ומעריבים לפתחם של בתי הספר העברים, ואין לנו להתעלם מדרישותיהם ושאיפותיהם של האבות האלה. מזרחיים! קחו את בתי ספרינו תחת השגחתכם והשפעתכם. בכם יאמינו ההודים ההרדים, יהי הנוך הדור הצעיר על ברכי היהדות הדתית שאיפתכם.

דברו על לב אחינו הלאומיים, פקחו עיניהם לראות, כי אין לאום בתבל, אשר קיומו קשור בל כך בקיום דתו כאומתנו. הראו אותם על המספר המבהיל של הצעירים היהודים ברוסיא עוזבי היהדות אך למען יפתחו למו שערי הגמנזיון וביהוד על אלה אשר המירו את דתם בדת המהמדית, כי לא מתוך ההכרה הפנימית עשו אלה מה שעשו, לא בגלל שגדולה בעיניהם ערכה של הדת המשלימנית על דתנו ודת השלטת בחרו בהדת הזאת, לא! אין זאת כי אם פרי התפרצות התמרמרותם נגד הפגיעה ברגש לאומותם, החפשי מכל עבותות הדת, זאת היא נקמתם בעד אכזריות רוסיא הפרבוסלבית. אבל נקמה כזאת היא נקמת האיש, שהתך את הטמו רק למען תקרא אשתו אשת החרום, או נקמת המאבד את עצמו לדעת על אשר לא מלאו אבותיו את תאות לבו. זאת היא פרי הנוך בני הנעורים על ברכי היהדות הלאומית בלי דת.

אהינו בדעה! דברו על לב המורים העברים, כי אם באמת ובתמים הפצים המה בתחית שפתנו, אם באמת ובתמים רוצים הם, כי השפה היקרה לנו תהיה לקנינו של העם כלו, אל ישעו לדברי שקר, אל יחפצו לנטוע על לב התלמידים הרכים דעות חפשות אי-דתיות. יסירו מבתי הספר העברים את ספרי הלמוד, אשר להם טנדנציה כזאת יחברו בעד בתי ספרנו ספרי למוד כספרים כאלה, אשר לאומות העולם גם במדינות היותר חפשיות, אשר יסודם בדת השלטת בכל מדינה ומדינה. יפקחו על המוסר בבתי הספר לפי רצונם ורוחם של החרדים ולא יתנו להחרדים ההם שום מקום להרהר אחריהם. ואז יאמן בם העם, אשר ברבו עודנו חרד לדתו, אז תעלה בידנו, לרכוש לנו השפעה גם על בתי הת"ת, שיתנהלו עפ"י הפצם של המזרחיים. ושפתנו תהיה לרכושו של העם כלו.

לשכת המזרחי נכונה לתמוך את ידי כל הפונים אליה, בעצתה.

לשכת המזרחי בעד גליציא ובוקבינה בקולומיא.

הכתבת

Osias Fadenhecht Kolomea.

ענינים מדינים.

דור הפלגה. סכסוכי הלשונית באוסטריא הם מעין דור הפלגה. הכל יודעים, כי אין אפשרות למציא דרך שלום בין האשכנזים והטשכים, שאלה רוצים להכריע אל אלה והממשלה עודה מבקשה דרך לעשות פשר ביניהם. והכלית זאת קבעה ועד של באי-כח כל המפלגות האשכנזיות ובל המפלגות הטשכיות, להועץ בחוק החדש, שערבה הממשלה בעניני הלשונות. בירור הדבר שזה זה הדרך לשלום. הועד יפרד ברי בל נטיה לפשר. והסכסוך הולך ורב. בביהם חדלו הפקידים הנמוכים לשמוע בקול הגבוהים מהם בענין הלשונות. פקידי הדואר למשל בפראג מתנהגים בזה מדעת עצמם ומבונת ההנהגה הבירית נפרקה. וכמו שהטשכים לוחצים את האשכנזים בביהם כן לוחצים האשכנזים את הטשכים באוסטריא התחתונה, שטשכים רבים דרים שם. וכמצב כזה נפתחה בשביע הזה מועצת הממלכה. מניסטריום חדש מתוך המפלגות לא נתמנה, כי אין אפשרות לזה וכה רבה המבוכה. עוד לא נוכחו אלה שהכח בידם, כי באוסטריא אין שום דרך לפשר, כי אם לתת אוטינומיה לכל עם ועם, שינהל כעצמו את עניניו בכל מקום שהוא, בלי הבדל מדינה וגבול. אוטונומיה לאומית נחוצה באופן שיהיה ועד מדינה אחד לכל האשכנזים מכל הארצות וועד אחד לכל הטשכים מכל ארבע הארצות שהם יושבים שם. אבל קשה לממלכה עתיקה כאוסטריא לבטל גבורים עתיקים, שכבר נתקדשו. לזה נחוץ עוז להכריע בין טוב לרע, מבלי הביט על הנהות קדמוניות.

המבוכה באונגרן. ענין תקון הבחירות באונגרן הוסר מעל שלחן הפרלמנט. בי קיום ממשלת הקואליציון של כל המפלגות ביחד במעט נבשל בחוק הזה. ובבן חפשים שליטי אונגרן לעת עתה מקים את התנאי שהותנה עמהם לכונן חוק בחירות כלליות ושוות. ולכען חזק את מצבם בעיני המדיארים הקנאים שמו

ושריה ושופטיה... הנך שוחק על הלומותי ועל דברי, אני אומר לך, בי כה אשמע שופר של משיה במו ששמעתי אף את הפוליציא מדברים יהודית. אמת כי הם מדברים בשנוי נוסחא קצת מאשר מדברים אצלנו, אבל בב"ז יהודית... ואל בל אשר תפנה תשמע רק יהודית, ונדמה לך כי לא בווין. כי אם בשערי ירושלים הבנויה עומדות רגליך וכל האנשים העוברים על פניך יהודים המה. אבל מה תשתומם כשתסתכל בפניהם, סר צלם האלקים מעליהם... בלם מקצרים בעליונים ומאריבים בהתחונים... צילנדרים גבוהים יש באן, זקנה אין באן... ופאות מאן דבר שמן! ומה האמר לעיר ביש נדא בזאת? גוייה מדברים בשפת היהודים, ויהודיה הולכים בחקות הגוים, החליפין הללו למה הן...?

„אומרים עליהם, שהם נדבנים וטיבי לב, ופתגמם: „להיות וליהן לחיות". אולם אני בתור בקי במעשיהם אומר לך, בי ילבו לכל דישנים השהירות עם נדבותיהם וצדקותיהם הגדולות!... השומע אתה מה שאני אומר? טובה פרוטה אחת, בעיני הקב"ה, שאנו נותנים לעני, יותר מן הזהובים הרבים, שהם נותנים! בן, אנו נותנים והם נותנים, אנו מעט והם הרבה. אבל ההבדל הוא, שאנו נותנים לשם מצוה, והם נותנים להתפאר ולהתנאות, אנו נותנים בדרך בבוד ומחזיקים את העני לאיש במונו והם נותנים בדרך בזיון ומחזיקים את העני לכלב רעב, שמשליבים לו עצמות... ולא עוד אלא שהם שופבים את דמי העני בהלצותיהם ובגערותיהם הבוטים במדקרות חרב ולפעמים הם שמים את העני בן ארצנו מטרה להלצותיהם, מוליבים אותו שולל ומפסיד הוא ברגע אחד את המעט, שצבר בעמל רב, באותה הפרה הנותנת חלב הרבה ואח"ב היא בועטת ברגליה ושופבת את בל החלב ארצה. ועתה אמור, הבלום שוה צדקה בזאת? המשל אומר: אומרים לצרעה לא מדובשך ולא מעוקצך...

„אמרתי לך, בי הם מוליבים לפעמים עניי ארצנו שולל ובנראה בחידה דברי בעיניך. הבה אספר לך מעשה שקרה לי שם ותבין פשר דברי. זה אירע לי בלילה אור ליום ב' בשבוע הששי אחרי באי שמה. ליל בהיר היה אז, האויר היה צח ונעים, ואני, שיצאתי את ידי הובתי לקיבתי בלחם צר ומים לחץ, הייתי רעב מאד ואמרתי להשקיט רעבוני במעט אויר צח... ושמעתי בעצת יצרי והלכתי לטיל מעט ברחובות. בלבתי בה עברתי על פני בית יפה ונהדר מאד. מבעד חלונותיו, שהיו גדולים מאד שלא בפי הרגיל, נראו אנשים ונשים יושבים סביב לשלחנות, אוכלים ושותים ומטיבים את לבם ופניהם מפיקים ענג ושמחה, וקול נגינת בלי זמר שונים נשמע החוצה. לשמע קול המנגינה הנפלאה והלוקחת לב, נשארתי עומד על מקומי, ובלבי אמרתי: אין אחרת, בי אם חתונה באן, חתונה יהודית מבני הדור הישן, בי הדור החדש בבר בטל בעוה"ר את מנהג ישראל, לקחת בדחן ומנגנים, לשמח את החתן והבלה... והאנשים האלה, המחזיקים עוד במנהגי ישראל, בודאי מדקדקים בבשרות, יאולי בדאי להבנם שמה ולטעום מסעודת מצוה... ובלי ספק יתנו לאבול ביד רחבה בנהוג אצלנו בסעודת נשואין, שבל דבפין ייתי ייביל. בעמדי בה וחושב מה לעשות, פנה אלי אחד מן המטיילים, שהברתיו, בי יהודי עשיר הוא ושאלני: „ר' יהודי, מה אתם בה עומדים וחושבים?" „נדמה לי, בי חתונה באן, עניתיו, ורצוני להבנס שמה, אבל מסופקני אם יתנו לי לאבול, והעקר אם המאבלים בשרים". „בן, ענה לי, חתונה שמה, המחותנים הם עשירים ויהודים חרדים ויתנו לבם לאבול ולשתות די והותר וגם זהובים אחדים נדבה. אל הסתבלו במה שהם גלוחים ויושבים בגלוי ראש. אצלנו מוברחים להתנהג בך, חרדים המה, בי ילידי ארצבם הם ומדקדקים מאד בבשרות... יבולים אתם לאבול שמה, בלי שום פקפוק, לבו פנימה ולא תפסידו".

„שמעתי לעצתו, נבנסתי פנימה וישבתי אצל שלחן העומד קרוב להדלת, איזו פלונית נגשה אלי בחצפה ושאלה אותי מה אני חפץ לאבול. „מה שהבל אובליב, עניתיה, הני גם לי". היא שחקה בעזות מצח והגישה לי מעדנים וממתקים, הרבה מינים. אבלתי ושתיתי ונהניתי מאד, אף שלא נעים היה לי לשבת שם, בי לא יבולתי לראות עד במה הם פרוצים

לבם להרחיב את פרוד אונגרן מאוסטריא בשני דברים. הם דורשים עתה יפוי-כח לאומי בעניני הצבא, שלשון הגדודים באונגרן תהיה המדיארית, וגם לחלק את הבנק הכללי של אוסטריא ואונגרן לשני בנקים. יופי שגלוי וידוע שבפרוד כזה יהיו שטרות הבנק האונגרי פחותי ערך וזה יהיה מכשול גדול בעולם המסחר, על כן הם דורשים ששני הבנקים יעשו חוזה ביניהם, ששטרותיהם ישוו תמיד בערכם. מזה יגיע נזק רב לאוסטריא, כי באמת אין שטר אונגרי שוה בערכו לשטר אוסטרי. האשכנזים בפרלמנט האוסטרי ידרשו מפני זה אחת משתי אלה: שתפות גמורה כמו שהיתה עד כה או פרוד גמור.

המצב בטורקיא. אחרי חצי שנה של שמחה ואהבה ואחוה ושלום בטורקיא מתחיל המצב הרגיל הקודם לשוב, כי אי אפשר לטבע ממלכה כזאת להשתנות בפעם אחת. מחנות השודדים וועדי המרידה חזרו לאיתנם, כבר נתגלו מחנות של בולגרים, של יונים ושל סרבים, הרוצים להלחם ביד חזקה על זכיותיהם, הנגזלות לפי דבריהם גם ע"י הממשלה החדשה. אבל גם ועד של טורקים נגלה, אגודת-סתר, שבקשו אנשיה ללכוד להם משרות ולרכוש הון בשוד וחמס ורצח. מהומה קמה בארץ כאשר גלו העתונים את רזי האגודה הזאת של אנשים רמי המעלה, שהיו גולים ושבו מגלותם. בפרלמנט הטורקי אבדו הטורקים הצעירים את כבודם הראשון. הכהנים אשר בפרלמנט מוכיחים את הדור החדש על עונותיהם, שחדלו להתפלל חמש פעמים ביום ועל כן באו כל הצרות על הממלכה. כפי הנראה תתהוה מפלגה של נסוגים אחור ובעזרת בא-כח העמים האחרים ילחמו בטורקים הצעירים. בפרלמנט עלתה הצעה להזמין לדין את המיניסטרים והשרים הקודמים מהשלטון הישן על חמסם וגנבותיהם. הממשלה יראה לעשות כן, פן יגלו סודות, אשר ימיטו חרפה גם על פקידים השולטים עדיין ועל בית המלכות. — האגיטציא נגד ספוח האי קרטה בממלכת יון גדולה בכל מקום. — הקונם על סחורות אוסטריא נחלש מעט מעט ובעוד ימים אחדים יחדל. הפשר עם אוסטריא-אונגרן העיר שמחה וקורת רוח בכל העולם, כי בזה הוסר הגדול שבכשולים מדרך השלום של העמים. כפי הנראה יצמח מן הפשר הזה קשר של ידידות בין טורקיא ובין אוסטריא, כי שתיהן שוות בדעתן וחפץ אחד להן בעניני הבלקן, להחזיק את השלום ואת המצב הנכחי במדינות הבלקן. — הפרלמנט הטורקי נחל עתה כבוד ועוז, אשר לא זכו להם במה פרלמנטים בארצות נאורות. ביסודות הקונסטיטוציא, שנערכו לפני שלשים שנה, נשאר יפוי-כח השולטן בשלשה דברים: א) הוא ממנה את חברי בית האדונים (הסענאט), היכולים לבטל כל החלטות בית הנבחרים, כמו שהוא עדיין באוסטריא וברוסיא; ב) המיניסטרים אחראים רק לפני השולטן ולא לפני הפרלמנט; ג) השולטן יכול להטיל חובת גלות על מי שיחפוץ בלי דין ובלי שופט. ע"פ הצעת הציר היהודי פאראג'י החליט הפרלמנט פה אחד לבטל את שלשת התנאים האלה. הפרלמנט שנה איפא את יסודות הממלכה, מה שאין רשות לפרלמנט האוסטרי לעשות.

על המצפה.

חלק לבם.

עתה יראו אחינו בגליציא את מי שמו אלופים לראשם, את מי הרכיבו על סוסת הקהלות. אנשים שכבוד עצמם קודם להם להועלת הצבור, אנשים שאינם מרגישים כמה נזק גרמו לכלל ישראל בבטלם את יסוד אגודת הקהלות באוסטריא, שהיתה עתידה להביא ברכה רבה לכל יהודי הממלכה הזאת, אנשים המסתירים טעמם האמתי במעשיהם בעניני הכלל ומטעים את הצבור בהואנות ואמתלות, אף שיודעים הם, כי מחשבותיהם גלויים וידועים לכל. אנשים כאלה עומדים בראש הקהלות הגדולות בגליציא, בידיהם מסור גורל חלק גדול מהעם היהודי האמלל בזמן שהכל קמים עלינו לבלענו ואנו צריכים למנהיגים נאמנים, היודעים עמם ואוהבים אותו. לראשי קהלת לבוב וקראקא נדמה, שלא נחלו בוין את הכבוד הראוי להם בתור ראשי קהלה גדולה ומיד פרשו מן האגודה. היודעים האנשים האלה במי נקמו? להם נדמה שנקמו בראשי קהלת וין ה„גרמנים" ולא נקמו אלא בעם היהודי אשר בשמם ובזכותם דרשו הם את הכבוד. לא, אין זאת אמת, אי אפשר להחזיק את האנשים ההם לטפשים כל כך, שבגלל הכבוד, שלא נתן לפי דעתם לקהלתם, ינקמו בקהלתם למנוע ממנה את התועלת העצומה, שיכלה להשיג מאגודת כל הקהלות. בגלל הבל כזה אין דנים דין „תמות נפשי עם פלשתים". האדבוקטים בעלי „ראשים יהודים" ד"ר שאף וד"ר טששר אינם שוטים גדולים כל כך. בפוליטיקה הזאת יש טעם אחר, שהם מעלימים אותו, אבל הוא בולט ביותר ולא יוכלו להסתירו. ראשי הקהלות הגדולות בגליציא אינם באי-כח העם היהודי לא מפאת מעלותיהם ולא מפאת איזו זכות משפטי. מפאת מעלותיהם: אינם אוהבים את הקהל היהודי, אינם בקיאים בצרכיו, באפיו, בטיבו ובצביונו וסבלותיו, אינם מסורים למשרתם בכל לבם ונפשם כראוי לפרנסי העם הסובל ונלחץ יותר מכל העמים. מפאת זכות משפטי: לא נבחרו ברצון כל העם, הם חנכו את העם לבחור לו ראשים לא מתוך ידיעה, כי רק אלה ראויים לכלכל עניני הקהל, כי-אם מתוך יראה מפני התקיף ומתוך צרך פעוט לחלק כבוד למי שרודף אחריו. על כן כאשר תבא שעה מכריעה, שבל עתידות הקהל היהודי תלויות בה, יטענו הראשים האלה טענת האם של שקר במשפט שלמה: „גם לי גם לך לא יהיה". אם לא יתנו לנו את כל הכבוד ואת מלוא צרכי הזרים הקרובים אל לבנו יותר מאינטרסי העם הזה — אז אין אגודת הקהלות, יהיו היהודים מכרחים לותר על הצרך הזה, שכל קיומם תלוי בו. אמנם כן, אם של שקר הם רוב מנהיגי הקהלות הגדולות שלנו. מפני כבוד עצמם ומפני מה יאמרו הקנאים הפולנים במערכת ה„סלובו" בטלו פרנסי לבוב את אגודת הקהלות באוסטריא. פוליטיקה פולנית קנאית הם עושים תחת מסוה פרנסי הצבור היהודי. קנאי הפולנים, המכחישים בזדון מציאות עם יהודי, אינם רוצים שיהיה ליהודים שלהם איזה דבר עם ה„ניעמצי", אע"פ שהם עצמם מתחברים עם הנוצרים-סוציאליסטים האשכנזים לרעתנו. אלופינו רוצים להשלות נפשנו בשקר, כי ייסדו אגודת הקהלות בגליציא לבדה. זוהי זריקת חול לעיני העם, שהם מחזיקים אותו לנבערים מדעת. הם לא ייסדו, כי אינם מכירים את נחיצותו ואם ייסדו תהיה כנפל, כנולד מת, כי לא יתקים בידם, כי אינם מוכשרים למעשה צבור כזה, יען אינם יודעים את עמם ואינם מודים בצרכיו. אלו היה להם רגש יהודי לא היו מתנהגים בקלות-דעת כזאת, שהראו במעשיהם האחרונים. אמנם אגודת הקהלות בגליציא גם היא תוכל להועיל הרבה, אימתי? אלו היו המיסדים פרנסי צבור, הרוצים באמת בתקנת הצבור, היודעים מחסורים ודואגים באמת לטובתם. אבל האנשים האלה לא הראו מעולם אף אות קל של המעלות האלה. אלו באמת ובתמים היו רוצים ליסד אגודת הקהלות בגליציא היו עושים זאת לפני שנים ולא היו ממתינים עד שינחלו עלבון בכבודם הפרטי בוין. דבר קטן ושפל בזה לא יוכל להיות היסוד לאגודת הקהלות בגליציא ואם יעשוהו בכל זאת ליסוד, לא יתקים הבנין. יסוד אגודת הקהלות בגליציא צריך להיות אהבת העם וידיעת צרביו ורצון טוב להתקן כל חסרון, אבל את אלה לא מצאנו עד כה בד"ר שאף וחבריו.

אספת הרבנים בווארשא.

בשנה האחרונה היו ברוסיא כמה אספות רבנים. כמעט בכל פלך היתה אספה של רבנים, היו גם של „רבנים מטעם הממשלה", אותם עמי הארץ ההדיוטות, שמסרה להם הממשלה הרוסית את כבוד הרבנים ובל יפוי-כחם בקהלות, לפי שלא אבו הרבנים האמתים לקבל עליהם את חוק הממשלה, כי הרב — שהוא ברוסיא ראש הקהלה ממש, „מרא דאתרא" (כי אין שם ראשי קהל) — ידע שפת המדינה ומעט דעת, דברים שיודע בזמן הזה אף נער משרת. בכל האספות החלטו החלטות שונות נחוצות באמת, אך אין להן ערך ממשי, כי אין לרבנים אפשרות לקימן, ולהממשלה ישנן דאגות אחרות, החשובות לה מצרכי היהודים. היא קבלה את ההחלטות וקברתן בגנזי הכתבים הפסולים. אמנם גם האספות כשהן לעצמן היו יכולות להחשב באות לטובה, כי זה הדור שלם, שהרבנים יושבים איש איש על כסאו ועוסקים בתורה לתקן נשמתם הם ומורים הוראות במאכלות אסורים — לפרנסת בני ביתם, אבל אינם מתערבים בעניני הצבור, אין קולם נשמע ואין השפעתם מורגשת והקהל מבטל אותם כאלו אינם. אם התעוררו פתאום לחיים חדשים, להועץ במחסורי עמם ובמחסורם הם, לטכס עצה במה לתקן כל מעוות ולעמוד בפרץ, הרי זה אות לטובה. גבמה נחוצה לעם היהודי עזרת טובי בניו, שבתוכם יש בודאי לחשוב את הרבנים יודעי התורה ואוהבי היהדות והחרדים לקיומה. ובמה נזק סבלה היהדות מזה שהחרישו כל הרבנים האלה ימי דור שלם ולא התערבו מאומה בעניני הכלל, לא היה זה סימן לשפלות התורה לבד, כי אם סימן לשפלות

בעריות, אנשים ונשים יושבים בערבוביא זה אצל זו בקלות ראש, מצחקים ומנבלים את פיהם, וחצופות, במעט חצין ערומות משרתות אותם, ולהקת עלמות מנצחות בנגינות. מה אומר לך, אוי לעינים שכך רואות אצל יהודי... באמור ישבתי בעל מסמרות ובכ"ז חביתי על הזהובים, שיתנו לי. אולם כשפתחו חצופות אחדות בשיר קולן, לא יכולתי התאפק עוד ובמעט נתפקעה מרדתי. היתכן? הלא קול באשה ערוה...? הנני מוחל לכם את זהוביכם, אמרתי בלבי ובמהירות התנשאתי ממקומו ופניתי לצאת. ומה גדל תמהוני בקרוב אלי אחת החצופות ותבעה ממני, שאשלם לה סך עשרה כתרים. אמדתי בי מהתלת היא בי וחפצתי לצאת. אבל היא החזיקה בי ואימה עלי, שתמסרני בידי הפוליציא. בלב נשבר ובבשת-פנים פתחתי את צרור בספי ושלמתי לה ומהרתי לצאת בחרי-אף ממערת פריצים הזאת. בצאתי כבר היה חצות הלילה ומהרתי לשוב למלוני. אילם מרוב רגזי ועצבי על אשר ישבתי בין רשעים באלה ועוד הפסדתי י' כתרים, לא הבטתי אנה אני הולך ותעיתי בדרכי. בין כך ובין כך הרגשתי כאב בבטני ובמחילת כבודך צריך הייתי לג... החלותי לחשוב מה לעשות... אולם לא היה לי פנאי לחשוב הרבה, כי הזמן היה קצר, והכאב מרובה והקיבה דוחקת... סרתי לסימטא צדה וישבתי אחורי בתל כנהוג אצלנו... פתאום ראיתי והנה שוטר רץ אלי וחודק בשניו מכעס. התנשאתי במהירות ואמרתי לעשות פלטה. אולם עד שהחזרתי בגדי למקומם נתפשתי בכפו. הוא חרפני, „יהודי פולני מגאל", קרא בכעס, „איך מלאך לבך לעשות מעשה מגונה בזה? החושב אתה שהנך בארצך המלאה רפש וצואה?" „הובאתי אל בית הפוליציא ולנתי שם הלילה ובבקר הובאתי לפני הקומיסר, והוא הטיל עלי קנס שלושים כתרים. בשמעי את המשפט המעוקל הזה נתמלאתי בעס, ובהתמרמרות קראתי: „היתכן? הנשמע כזאת? סך הכל הכנסתי לתוך מעי בעד עשרה כתרים והוצא הוצאתי בעד שלושים! האפשר הדבר?" אבל הוא לא שם לב לדברי, ובידים רועדות מכעס מניתי לו את שלושים הכתרים, שהיו לי בכיסי ונשארתי כמת בלי פרוטה אחת. נו, ומה תאמר עכשו על ווין הבירה, על מנהגיה ונמוסיה. על נדבניה ובעלי צדקותיה, על לציה ועל שופטיה, הישרים הם בעיניך? נענעתי לו בראשי לאות הסכמה על דבריו וחפצתי ללכת לדרכי, אולם הוא עכבני לאמר: „שמעתי עליך לאמור, שכותב בעתון עברי הנך, אנא פרסם את דברי, למען ישמעו אחינו בני ארצנו, המובדחים לנסוע לווין, ולמען ילמדו לדעת להזהר מפני הלצים והמשוגעים האלה..." ולמען טובת הכלל נתרציתי לו ופרסמתי את דבריו.

שמואל צבי וויס.

החליטו צירי הקהלות בלבוב, ליסד הסתדרות מיוחדה לקהלות אשר בגליציא ובבוקובינה. הדובר ערב ברבר, כי ההסתדרות הזאת תצא אל הפעל. הענין נמסר אל ועד הענינים הדתיים להועץ בו ולחוות דעתו מנקודת השקפת הדת ואז תחוה גם המועצה הכללית דעתה. — הנשיא הגיד, כי דבר בלבוב עם הנציב על־אדות אשור התקנות החדשות של הקהלה, שעל פיהן היה לבחור עוד ששה פרנסי הקהל ע"י בחירה כללית. הנציב אומר, כי לא נקל להכריע בזה, הנציבות מכרחה לעיין בדבר היטב, כי קראקא היא הקהלה הראשונה, שהנהיגה זכות בחירה כללית. ד"ר אינגנן לנדא מבקש מאת היוב"ר, כי יוסיף להשתדל בזה, שהתקנות תהאשרנה. — הקצבים ומעשני בשר הנוצרים אינם רוצים לקבל את חבריהם היהודים באגודתם וגם אינם נותנים להם ליסד אגודה מיוחדה להם. הנשיא השתדל ע"י לשבת המסחר והתעשיה אצל המיניסטריום, שהנתן רשות לקצבים היהודים להתאגד בפ"ע. — הג' ר' יוסף גלרשטף נדב בשביל ביה"ח היהודי 60 כתרים ושני הנוצרים סגן ראש האזרחים שארסקי והסוחר האיואלקא נדבו כל אחד 50 כתרים, לקנות פחם ולחלקם לעניי היהודי.

ד"ר יונגער מועד ביה־החולים הציע בשם הועד, למנות בביה"ח רופא קבוע שני תחת הרופא ד"ר קירשנר שנפטר, כי רופאי ביה"ח כלם אומרים, כי אין די ברופא קבוע אחד בבי"ח גדול כזה. משנה הנשיא וראש ועד ביה"ח ד"ר רפאל לנדא מציע, כי מלבד רופא קבוע שני יתמנה גם רופא שני למחלות פנימיות. בהטעמת ההצעה אמר: בנוגע לטובת החולים היהודים אין חסר־כסף יבול לעכב. הקהלה מוציאה שנה שנה מ"ה אלף כתר על ביה"ח והוצאה נוספה של 1400 כתר מה היא. במחלקה של מחלת פנימיות ישנן מ"ב מטות מלבד עשרים חולים, המבקרים בכל יום את ביה"ח. בכל אלה אין רופא אחד יבול לטפל ויש ביניהם גם חולים מחלות קשות. בעד ההצעה הזאת דברו הפרנסים מר פינחס לנדא, מר עהרענפרייז, ד"ר פישלר, מר מרגלית ומר בומיננר, בלם הוביחו את נחיצות רופא שני. ביה"ח הזה — הטעים מר עהרנפרייז — הוא תפארתנו בסדריו הטובים, לבן אין לקמץ בהוצאותיו. בעד הצעת הועד דברו הפרנסים מר בירנבוים, ד"ר אינגנן לנדא. מר היימן וד"ר לוער, מר בירנבוים דרש, להשיב את הצעת ד"ר רפאל לנדא אל ועד ביה"ח. ד"ר לוער ההפלא מאין לד"ר רפאל לנדא ממפרים מדויקים כל כך על החולים ועל המחלות. ד"ר ר' לנדא ענה, כי הוא מבקר במעט בכל יום את ביה"ח ובודק את הפינקסים ומשגיח על כל הנעשה, בעוד שד"ר לוער, המשמש זה שנה בתור פרנס, לא היה אף פעם אחת בביה"ח ואינו יודע מה נעשה שם. הצעת הד"ר ר' לנדא התקבל ברוב גדול.

בערב נקהלו סוף סוף שלשים האיש, שנבחרו להיות בוררי רב אב"ד בעירנו ביחד עם שלשים הפרנסים. נשיא הקהלה ושני סגניו הוביחו בדברים של טעם את נחיצות אב"ד. בכל יום יקרו מקרים, שנרגש בהם החסרון, שאין רב אב"ד, להיות בא־כח היהדות הדתית כלפי פנים וכלפי חוץ. עתה נגלו חלוקי הדעות, יש רוצים ברב גאון גדול ורבים מהבוררים קראו, שתלמידי־חכמים ישנם בקראקא למדי, פה חסר רב גדול בתורה, שידע גם שפת המדינה ויהיה דברן מצוין ובעל מרץ, שיהיה מוראו ובבודו על העדה. החלט לבחור בועד של י"ח איש, תשעה מתוך הפרנסים ותשעה מתוך הבוררים והם יעסקו בענין, לחקור על הקנדידטים ולהועץ ואח"ב יחוו דעתם בישיבה כללית.

מקרוב ומרחוק.

שונות. במכרה פחם במדינת פנסילווניה באמריקה פרצה אש במערה ויותר ממאה פועלים, שעבדו שם, נשרפו. לפני שני שבועות נהרגו שם חמשים איש. — בליל י"ד לח"ז היה פעמים אחדות רעד האדמה בכל הארצות אשר על הרי אלף של אוסטריא ובכל איטליא הצפונית. משפחות שלמות נסו על נפשן ערומות מתוך בתיהם בבהלה, גם חולים ואסירים בקשו לנוס, סלעים התפרקו ובתים נבקעו. אך לא היה אסון, כי הרעד היה רפה. גם באיטליא הדרומית מתחדש הרעש בכל יום. — בבוריסלב בגליציא נתפש רותני צעיר, ווארונוב שמו, שקבץ בגליציא אנשים צעירים בשביל צבא סרביא. וכן נתפש בזידאטשוב הסטודנט הרותני טשאיקובסקי, שקבל חיל פה בשביל סרביא. שניהם נמסרו למשפט הצבא. הם ממאנים לקחת אבל אלן פיהם. — במכרי הפחם רעשיצא ואיקא באונגרן המערבית פרצה אש והתפשטה בכל המערה, כמאה פועלים נשרפו. פרופסורים מומחים בעניני בטן האדמה אומרים, כי האסונות במכרי הפחם תלויים בתנועת רעד האדמה, כי אותם הכחות באדמה המעידים אותה גורמים הכל בתוכה וביחד עם אבק הפחם הוא נדלק. — האדמירל הרוסי רוישדסטוונסקי, שהיה מנהל ספינות המלחמה הרוסיות בשעת מפלתן ושקיעתן בים יפן, מת. — מתחת עיי חרבה במסינא הוציאו שתי נערות ונער חיים אחרי י"ט יום. הם נזונו מבצלים, יין ומים, שמצאו במרתף אשר נפלו שמה. — בסאבוש בגליציא היתה התונת בת הערצהרצוג קארל סטעפאן הדר שם עם הנסיך הפולני הירונימוס ראדזיוויל.

*

נכרים בעד שיבת ציון. מחלקת פלשתינה של הועה"פ הציוני מפרסם את הדברים האלה: בגלל יסוד חברת ישוב ארץ ישראל P. L. D. C. ע"י הקונגרס האחרון קנה איש אחד בזכסן חמש מניות של החברה בעד חמש לישרות שטרלינג. אחרי חדשים אחדים שלח האיש הזה עוד עשר ל"ש לתכלית זאת. עתה פנתה הנהגה הציונית אל האיש ההוא, בדמותה כי יהודי הוא, בשאלה אם לא יחפוץ להשתתף בחברת קנין קרקעות החדשה „חיפה", שתקוה גדולה נשקפה לה להרויח בעלית מחיר הקרקע. וזאת אשר ענה: אף על פי שכל הוני אינו רק אלפי מרק מעטים ואף שאין לי היתרון להיות בן הלאום היהודי, אשקיע ברצון את הוני כפי האפשר באופן שאוכל לעזור למטרה הגדולה של עמכם. למהר את שיבת ישראל אל ארץ אבותיו ואקנה בזה בעד ת"ק מרק מניה של חברת „חיפה". ויש להזכיר בעת מצוא, כי אין זה הנוצרי היחיד הקונה מניות של ישוב א"י. גם בהמבורג ובנירנברג השקיעו נוצרים הון מסוים בזה! — זה הוא סימן יפה לישוב א"י. היהודים רגילים ע"פ טבעם לחקות מעשי נכרים, יחקו נא גם את זה ותבוא עליהם ועל כל ישראל ברכה. למה לחקות רק את ההבלים והנמוסים הריקים?

בנות ישראל בשבי. כנודע נגנבה בכפר אצל מושציסק נערה יהודית בת ט"ו שנה מבית הוריה והובאה אל בית־הנזירות בקראקא. הד"ר רפאל לנדא השתדל ע"י בית־הדין פה, להוציא את הנערה מידי שוביה. מעשה ביה"ד לא נגמר עדיין. בינתים נעלמה הנערה מבית הנזירות ואין יודע אנה נלקחה משם, הנזירות אומרות, כי ברחה בלי דעתן, אבל אין ספק, שהן הוליכוה למקום אחר, להסתירה. בא־כח הוריה ד"ר לנדא הודיע את הדבר לביה"ד. הוא רזמון את מנהלת בית־הנזירות ונתן פקודה לפוליציא לחקור ולדרוש אחרי הנערה.

שנוי בפינלנד. כידוע ערך הסינאט הפיני חוק לאסור ליהודים את השחיטה, למען לא יוכלו לשבת במדינה אוהבת החרות הזאת. גם נרשו משם באמצע החרף שלשים משפחות. פתאם בא שנוי בסינאט, הוא מכין עתה חוק לסדר את זכיות היהודים. יש הצעה, שיוכלו היהודים היושבים שם לדרוש זכות אזרחים והצעה אחרת רוצה רק לתת ליהודים זכות הישיבה שם. שווי־זכיות גמור אין נותנים להם, אבל שנוי הדעות נכר. סבת הדבר היא מחאת העתונות האירפית נגד גזל משפט היהודים, פינלנד צריכה עתה להלואה ומסרה שטרותיה לאנגליא ולחץ היהודים יכול לגרום נזק ממון.

שביתת יום א' באמריקה. נכירי היהודים יעקב שיף ולואי מרשל השתדלו אצל שרי הפוליציא בניו־יורק להתיר ליהודים שומרי שבת לפתוח חנויותיהם ביום הראשון, כי לא יוכלו לשבות שני ימים בשבוע. שר הפוליציא בינהם (שהוא כידוע צורר ישראל) הבטיח, כי יתן פקודה לשוטרים להניח את היהודים לפתוח את החנויות ביום א אם יסגרון בשבת. היהודים שמחים מאד בנצחון הזה, אבל הם מתרעמים על המשתדלים, שהלכו להתחנן לצורר ישראל לעשות חסד עמהם ולא השתדלו בפרלמנט להתיר ע"פ חוק קבוע.

בתי ספר למלאכה. בווילנא היתה בימים האלה אספת מנהלי בה"ס למלאכות ולתעשיה אשר ליהודים ברוסיא. בדיות ביה"ס הכלליים כמעט סגורים ליהודים ובהיות לבעלי מלאכה הזכות לגור ברוסיא הפנימית יש ערך גדול לבה"ס המיוחדים של היהודים למלאכה. מן הדו"ח של בה"ס השובות הידיעות האלה: עד שנת 1904 היו ליהודים ברוסיא י"ג ב"ס למלאכות הראויים להיות למופת, ז' בתי עבודה לחניכים ול"ה מחלקות מיוחדות למלאכות אצל בתי־ספר יהודיים. בחמש השנים האחרונות נוספו עוד שלשה ב"ס למלאכות והם הולכים ומתקדמים בסדריהם ובמכשירי העבודה. בתחלה למדו בהם רק נגרות ומסגרות, עתה הנהיגו גם יציקת מתכת. אריגה ועוד. בחמש שנים גמרו שם 720 חניכים את למודם. שני שלישים מהם מצאו עבודה בתחום המושב, קצתם הלכו לחוץ לארץ וקצתם לרוסיא הפנימית. החלט ליסד מחלקות להכין את התלמידים לבה"ס, ליסד לשכות להמצאת עבודה לתלמידים ולהורות בכלל ליהודים את חשיבות המלאכה להם.

מהמושבות בא"י. מיפו כותבים ל„קורשפונדנץ היהודית": הנהגת יק"א (עזבון הבארון הירש ליסוד מושבות ליהודים) הביעה קורת רוחה מעבודת האכרים היהודים בגליל. כל הקרקעות בסגרה נעבדים בידי יהודים. בזמן קצר נעשו כל הפועלים שם לבעלי אחוזה. העבודה טובה כל כך עד שמנהלי יק"א מודים עתה, כי יסוד מושבות בא"י טוב הרבה מאשר בארגנטיניא. הם אומרים עתה להרחיב את חוג עבודתם בא"י. יק"א רוצה להרחיב ביחוד את המושבות אצל טבריה. לתכלית זאת שלחה ההנהגה פקודה, לקחת את הקרקעות מידי האריסים הערבים ולמסרם בידי יהודים. באלף ות"ר דונם קרקע, שהיו נמצאים בידי אריסים משרקסים כבר נמסרו לידי יהודים. בקרוב יגמר הדין נגד הערבים, שגזלו אלף דונם קרקע בכודיה. גם שם יתאחזו יהודים. מושבה חדשה תיסד יק"א בבית־גן. כל אכר ישיג 250 דונם קרקע, בית מושב, רפת ושלשת אלפי פרנק, לקנות בהמות ומכשירי עבודה, הכל בתשלומי שעורים. ההנהגה מקבלה בכל עת יהודים הרוצים להאחז במושבותיה לעבוד את האדמה.

קרית ספר. זה שם בית הספר לעבודת האדמה בעיר לוד אצל יפו, שיסד ישראל בקהינד. המורים הם מן המבחר. ד"ר מילר מורה שם חשבון וחכמת הרפואה הטבעית. המורה העברי הוא הסופר ווילקנסקי, מומחה לעבודת האדמה, שגמר למודי אגרונומיה בקניגסברג. הבארון אדמונד רוטשילד מפאריז תומך בבית החנוך הזה בחמשת אלפי פרנק לשנה. מספר התלמידים הוא ארבעים וביניהם יתומים בני הרוגי רוסיא. הכל מהללים את ביה"ס ההוא העומד למופת ולנס. רק הכנסותיו מעטות וראוי לעשירי עמנו לתמוך בו. ידיעות בעניני קולוניזציא יש להשיג אצל Dr. A. Rupin Jaffa Palästina

מילה בשכר. המוהלים בווארשא גמרו, שלא למול עוד לשם מצוה והתחברו יחד לדרוש שכר. ועבירה גוררת עבירה. לפי שהיו מוהלים זקנים אחדים, שלא רצו להתחבר להם, הוציאו עליהם לעז, כי ממילתם ימותו הילדים. גם עם המילדות עשו קנוניא, שתדרשנה מוהלים דוקא בשכר ותדברנה דבות שוא על המוהלים חנם. לולא זאת לא היו ראוים לגנאי, כי בעיר גדולה כזה קשה לאדם להקדיש שעות אחדות בכל יום בזמן הזה למצוה.

ביה"ס הטכני. הנדיב יעקב שיף בניו־יורק נותן חצי מליון פרנק לבנין בית ספר טכני גבוה בחיפה לה„טגבלט" מנויורק נודע ממקור נאמן, כי כבר הועיד מר שיף ועד שיפקח על הדבר, הראשון שנדב סכום כסף הגון לצורך זה היה הנדיב המנוח רפ"ז ויסוצקי. אותו תומך ההילפספריין האשכנזי, ועתה נוסף עליהם הנדיב שיף, חברי הועד יהיו: פרופיסור שכטר, השופט זולצברגר, ד"ר סורוס אדלר, מר לואי מרשל מצדו של שיף ד"ר פויל נתן מצד ההילפספעראיין, אחד העם ופרופיסור ורבורג מצד המנוח ויסוצקי.

היהדות כלה, סימן התנונות. ההתעוררות הפתאומית של הרבנים נתנה הרבים ענין לענות בו. יש שדרשו אותה לגנאי ויש שדרשוה לשבח. לגנאי, כי ההעוררות רבנים היא סימן ריאקציא, חזרה עטרת הרבנים לישנה ומי יודע מה יגזרו ואיזה עול חדש יטילו על הצבור! לשבח, כי כל התעוררות של יהודים היא סימן תחיה, אדרבה יתעוררו גם הרבנים, יעזרו גם הם להתקן גדרי עמני ההרוסות. אנחנו, מודים אנו בגלוי, לא נהפעלנו מן ההתעוררות הזאת, לא נעצבנו ולא שמחנו. כי ידענו שההתעוררות הזאת לא בא מאליה, לא בח התורה הניע את הרבנים לקום לעזרת היהדות, כי אם כח איזה זר. ההתעוררות באה מ ג ב ו ה ולא מ מ ר י ם. כי הממשלה, כלומר פקיד אחד במניסטריום, נזכר במקרה, כי יש זכות ליהודים להקים ועד של רבנים אצל המניסטריום לדתות, כמו שיש שם ועד של כהנים גם מיתר הדתות. הועד משמש לחוות לממשלה דעה בכל דבר הנוגע לדתם, אבל אין לו כל יפוי-כח לדרוש או לתקן. לתכלית זאת שלח המניסטריום פקודה לשרי הפלכים, שיועצו הרבנים באספות מוקדמות לפני בחירת הועד, למען יחוה הועד דעת כל הרבנים. והרבנים טעו וחשבו זאת כפקידה מגבוה להתאסף ולהועץ בענינים שונים לתכלית חזוק הדת. הנציבים נתנו רשות להתאסף וקבלו את ההחלטות ושלחין אל המניסטריום ושם תהיינה מונחות עד — שיאספון חוקרי קדמוניות לאחר כמה מאות שנה. שום תועלת לא תהיה לא האספות ולא מן ההחלטות. כי כפי הנראה כבר נשבח ענין קביעת הועד ולא הצא אל הפעל, ובטעות הזאת נאספה גם האספה בווארשא בשבוע שעבר, שהיא אמנם החשובה שבכלן, כי בעוד שכל האספות היו רק מפלך אחד, היתה זאת מכל מדינת פולן ומעט גם מרוסיא. כמאה וחמשים רבנים, רביים ובעלי בתים בני תורה נקבצו. שלשה ימים נועצו מאחרי דלתים סגורות ואלה הן החלטותיהם: א) כל רב הוא בעירו אבי הכנסיה היהודית ויש לו הזכות להזמין לדין בשם כל הקהלה את כל אדם המגדף דת ישראל, כמו שיש הזכות הזאת לכהני שאר האמונות, וכן בכל דבר יהיה לרבנים יפוי-כח כמו לכהני דתות אחרות. ב) כל דבר הנוגע לדת עומד תחת השגחת הרבנים. משגיחים על כשרות יתמנו ע"י הרב ויוסרו על ידו. לרב יש רשות לפרסם, כי דבר זה כשר ודבר זה טרפה. ג) לרב יש רשות להזמין לערכאות את מי שירמה את הצבור במכרו מאכל אסור בתור כשר. ד) קהלה שאינה ממנה רב אב"ד זמן רב יש רשות לשבעה רבנים להושיב שם רב. דרך אגב ערבה האספה מחאה עזה נגד הנהגת קהלת ווארשא, שזה כמה שנים, שאינה ממנה רב אב"ד רק מו"ץ ומטיפים והיא רודה במו"ץ כמו בנערים משרתים ומבזהם. ה) האספה דורשה מאת הממשלה להאכיל את אנשי הצבא היהודים ואת האסירים מזונות כשרים ועל היהודים חובה שלא להשתמט מעבודת הצבא, שהיא חובה קדושה על כל אזרח. הממשלה מתרעמה בלי צדק על היהודים, שהם משהמטים מחובתם זו, התקן הממשלה בהחלה את עותתה, אל נא תקח מן היהודים אנשי צבא יותר מאשר תקח מאחרים ואל תאבילם מאכלות אסורים, אז לא ישתמטו היהודים. ו) האספה דורשה מהממשלה להקטין ברוסיא את שעור המדעים שעל הרבנים מטעם הממשלה לדעה, כמו בפולן (ברוסיא דורשה הממשלה מן הרבנים תעודת מטורה ובפולן רק ד' מדרגות מבי"ס לעם. ע"כ רק ברוסיא ישנם בכל עיר שני רבנים, אחד לתורה ואחד לצאת ידי החוק, אבל בפולן אין רק רב אחד), למען תחדל הרבנות הכפולה ויוכלו הרבנים לנהל גם המטריקל. — היתה הצעה שהרבנים בכל פלך יבחרו מקרבם ועד של שלשה רבנים, שיתאספו שתי פעמים בשנה, להועץ בכל דבר הנוגע בדת ישראל ו ל ה ח ל ט ו ת ה ו ע ד י ש ד י ן ח ו ק. רבים התנגדו להצעה הזאת, כי זה נראה באלו בקשו הרבנים לעצמם שלטון שאינו הולמם ורבים יאמרו, כי יסדו בי"ד של אינקוויזיציה. ההצעה לא נתקבלה ונשארה לאספה אחרת. — כל ההחלטות יפות באמה, אבל במרמים אנו שבולן תשארנה על הניר כמו ההחלטות של אספות הרבנים שהיתה בקראקא בשנת הרס"ג.

פיליטון קטן.

יו"ט שני של גליות.

לפני שמונה שנים, כאשר הייתי תלמיד הפילוסופיה בברן, שמעתי בפעם הראשונה, שבבית הבשול הרוסי, מרכז הסוציאל-דמוקרטים והרבולוציונרים היהודים, מעמידים, ביום חג הלידה הנוצרי „אילן המשיח", התמרמרות עצומה תקפה את הבנופיה הקטנה של התלמידים הלאומיים, שלא היתה אף מנין. אלו היה ביכלתנו היינו קורעים את כל החבורה של בית הבשול ביום הכפורים שחל להיות בשבת. כל אחד השתומם: איך אפשר הדבר, שאנשים, שאינם מודים בשום דת ואמונה והם נזהרים מכל מנהג דתי כמו מאיזו תועבה ואף למראית עין הם חוששים בזה, שאנשים באלה יחקו מנהג דתי של אמונה זרה! מרהנו במעט נתפקעה מכעס, אבל למחות לא יכולנו. אולם כאשר שמענו, כי כל העדה הקדושה, התלמידים והתלמידות, ילכו בליל סילווסטר בהמון חוגג אל כבר בית התפלה „מינסטר", להמתין שם עד אשר יפעמו הפעמונים בחצות הלילה, כדי לברך איש את אהובו ואהובתו בשנה טובה ומבורכת, אז גמרנו, לעשות הפגנה קטנה. יסדנו ארגניזציא, חלקנו משמרות וצעדנו אחריהם בכל מקום, אשר דרכה כף רגלם ורננו באזניהם „לדוד מזמור". חצות הלילה הגיעה, הפעמון הגדול על מגדל המינסטר בשר זאת בקול גדול, החברים והחברות התחילו מכרבים איש את רעהו ורעותו ולעסוק בנשיקות, במבואר בתקונים, ובאותו הרגע צעקנו אנחנו העומדים מאחריהם בקול גדול: „לשנה טובה תכתב ותחתם לאלתר לחיים!"

הרבה נסיונות והרפתקאות עברו עלי מהיום ההיא. החקים הקשים של עולם המציאות הורוני, לבלי התפלא על שום דבר. אמנם ההורה הזאת עלתה לי בדמים יקרים והרבה שבר למוד שלמתי בעדה, אבל זהו דבר פרטי. יודע אנכי עתה היטב, שאחד מחקי העולם הנבחי הוא, שדרשה ומעשה הם שני דברים נפרדים, שאין אחד נוגע לחברו אפילו במלא נימא. הדרשה תדרש, בעל החלומות יחלום, המתקן יתקן — על הניר, ואין מקרא יוצא מידי פשוטה של המציאות. וזהו טעם הסתירה במעשי סוציאליגו. ואפשר שהצדק עם אלה מהחוקרים האומרים, שיסוד העולם הוא ההפך, בלומר: שני הפכים בנושא אחד ושבאופן אחר לא היה אפשר לעולם להתקיים אפילו שעה אחת. השקר אין לו רגלים ללכת, יען מוכרח הוא לשאת את כל המציאות על כתפיו. לא אתפלא עוד על יהודי ווין ועל שמחת הסילווסטר שלהם, כי באמת עברה להם כבר השמחה הזאת אל בשרם ואל דמם. זקנים בני תשעים וילדים בני שמונה, זקנות בנות שמונים ובתולות בנות שבע — הכל מתגעגעים, הכל מצפים לליל סילווסטר. חדשים לפניו מלא אויר, ווין הבירה תקוה ושמחה. ובאמת מי שלא ראה שמחת סילווסטר של אחינו פה לא ראה שמחה מימיו. ערב החג הזה שולטת בהלה ומרוצה. זה רץ אל בית המרחץ, זה לקנות כבע, זה מנעלים, זה צוארון וכו', כל אחד ואחת מתאמץ להטהר ולהתגלח, להחליף שמלות ולהכון לקראת ליל שמורים זה, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה מכין סעודת שלמה עם ש מ ו נ ה כוסות, כך קבלה בידם מהגרמנים הזקנים, שהם מומחים בענין זה ע"פ עדות כל חוקרי ההיסטוריה. אחרי הסעודה הולכים הנשואים עם בני משפחתם והרוקים עם בנות זוגם אל בתי הקפה או אל בתי המרזח, והיראים יוצאים ידי שניהם. שם יתמהמהו עד השעה השתים עשרה. אחרי כן יסובבו בחוצות ויתאספו לאט לאט רבבות אנשים ונשים לפני מגדל סטעפאן ויחכו לעריבת חצות. ומי שהתבונן על כל הדברים בעין פקוחה הוא מוכרח להודות, שאיזו שמחה ילדותית והתמימה שפובה על כל אחד ואחת.— הרגע הגדול מגיע, הפעמונים מתחילים לפעם ומיד יפלו הנאספים איש על צוארי חברו וחברתו ויחבקו וינשקו ויברכו זה את זה או זו מקירות לבותיהם. אין חלוק בין דל לעשיר, כל גבולי המעמדות יבטלו באותה שעה, אחדות שוררה, אין כאן לא קנאה ולא שנאה ולא גאוה, אלא אהבה ושלום. רק בדבר אחד ישנם חלוקי דעות. ישנם בתי מרזח וקפה, אשר יכבו שם המאורות בהגיע שעה י"ב, כי לפי שיטתם צריכה הנשיקה להיות דוקא בצנעא ובבתי מרזח אחרים אדרבה מרבים במאור לפרסומי ניסא. ובחוץ הצפיפה והדחק הם סכנה נפשות. הפיליציא מעלימה עיניה כאלו איננה. מחזות שאי אפשר ליהודי מן המזרח לציר לו נגלים פה. אבות ואמהות נותנים בנותיהם להפקרות... משעה לשעה תתגברנה השמחה וההוללות והשכרות. הבקר אור ילך איש איש לביתו עיפים ויגעים, לישון עד חצות. אז ילבשו בגדי יו"ט והולכים להסב לסעודה וכל יהודי המקפיד מעט על כבודו ירבה בסעודה ובמשתה. אחרי הסעודה — שוב אל בתי הקפה, ובערב אל בתי הענג, לשמוח לפני אלקיהם. ולפי המסורה ההפקרות וקלות-הדעת הן מצוה מן המובחר. ומנהג ותיקין להיות נעורים גם בלילה השני עד אור הבקר, לחבר יום ולילה בתענוגים, שזה מועיל מאד להתגברות הרחמים. ככה קבלו עליהם יהודי ווין דברי החגים עליהם ועל זרעם.

עתה התעוררה שאלה חמורה: הא תינח יהודי ווין, הגרמנים האלה חוגגים במובן את ליל סילווסטר הקתולי. אבל מה יעשו הפרבוסלבים יהודי רוסיא הגרים פה, הלא להם לוח אחר? כמדמני, שעל מדוכה זו כבר ישבו זקני בית הבשול הרוסי בברן ודנו בכבד-ראש. אבל שם לא בא הדבר לידי פסק הלכה. המהדרין החמירו על עצמם וחגגו גם את ליל סילווסטר הרוסי בליל י"ג בחדש. הלא דין מפורש הוא: נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם. ובפרט הרי שלחו מתם: הזהרו במנהג אבותיכם. אבל היו ביניהם מי שאין דעתו לחזור וגם קלי דעת, שלא עשו רק את הסילווסטר הראשון. שונים מהם המה התלמידים ה„רוסים בני דת משה" היושבים פה בווין. המה עמדו למנין וקבעו הלכה לדורות, שיהודים גולי רוסיא חיבים לעשות יום טוב שני של גליות ולחוג גם את הסילווסטר השני היוני בכל דקדוקיו ופרטיו. ואם אי אפשר לסובב בחוצות אז עכ"פ במחשבה עם פורישקיעוויטש, בוברינסקי, קרופנסקי, גוטשקוב ועוד צדיקים וקדושים. ובשנה הזאת עשו הלכה למעשה ותגגו את החג בליל 13 ינר בקדושה ובטהרה ובדבקות נפלאה עד אור הבקר.

לא האמנתי למראה עיני, שאחרי קישינב, ביאליסטוק, אדסה, קיוב וכו' יכול להיות דבר בזה. אולם באשר ראיתי שאינני חולם, אלא הדברים כמשמעם, ממשיים, אז ירקתי, שחקתי ובכיתי. ירקתי על הנבלה, שחקתי על הפתיות ובכיתי על התבוללות מבוערת בזאת. עד עתה היה כלל בידנו, שהתבוללות באה רק מרוב טובה, רק אם יראו לנו האומות פנים שוחקות; אבל התבוללות אחדי הפגרומית, התבוללות בתוך עם המחדש עלינו בכל יום גזרות קשות, הבלטת החבה לרוסים ופרוד מן הצבור היהודי גם בדבר עבידה, זוהי מכה שאינה כתובה בתורה. הכבר נתחייבו שונאי ישראל כליה. ה' אלקים עד מתי!

ווין. איש חסיד.

מכתבים מטרי המדינה.

קראקא. בישיבת מועצת הקהלה ביום א' שבוע זה הרציא היושב בראש הנשיא ד"ר טילעס על-אדות ועידת ראשי עשרים קהלות בלבוב בדבר יסוד אגודה הקהלות. הנשיא אומר, כי מיסדי האגודה בווין רוצים רק להשתמש בקהלות גליציא, להגדיל את האגודה והדרה, אבל אינם רוצים להקציע להן מקום כפי מנינן ובנינן. הדובר הבטיח, כי נשיא קהלת ווין אמר בפירוש, כי אלף יהודים ממורביא חביבים לו יותר מכל יהודי גליציא. באופן בזה אי אפשר ליהודי גליציא להסתדר יחד עם יהודי המערב. על בן

בית החרשת ביפו. הריב שפרץ ביפו בחרשת הברזל בין המנהל שטיין ובין הפועלים נפסק. הפועלים נתפשרו וכבר שבו לעבודתם. בזה נצל המוסד הזה מכליה.

יציאת הנכרים מא"י. „הפועל הצעיר" מודיע, כי בזמן האחרון התעוררה תנועה חזקה בין הנכרים וביחוד בין הנוצרים לצאת מארץ ישראל. הבונים המונים הם יוצאים לאמריקה. לפעמים מסע מסה"ב מירושלם ליפו מלא נודדים נוצרים, העוזבים את הארץ בבכיות ובילל ות, אף מחמדים עוזבים את הארץ.

כבוד המומר. ב„הישראלי" הפרנקפורטי כותבים, כי בעיר גדולה אחת בדרום אשכנז המרובה גם באוכלסי ישראל היה מקום פנוי למשרת רופא ראשי בבית־החולים העירוני. היו קנדידטים רבים ונבחרו מהם שלשה לעמוד על הבחירה. מן השלשה היתה התקוה להבחר לפרופסור ב. יתר על חבריו הפרופיסורים השנים. בעת הבחירה קם אחד החברים על רגליו והוא גם כן רופא ויאמר: אדוני, אלו היה העיקר כבחירה זו ידיעת הנבחר בחכמת הרפואה, כי אז הייתי אנבי הראשון לתת את קולי לפרופיסור ב. אבל עלינו בבחירה זו לשים לב גם לתכונת הנפש של הנבחר, הוא צריך להיות מכובד על הבריות וגם שיבטחו ויאמינו בו החולים, ולבן מתנגד אנבי לכ. אלו היה ב. יהודי הייתי נותן לו את קולי, אלו היה נוצרי, הלא נוצרי גם אני, אבל הוא יהודי מומר, והן יודעים אנו את ההמרה לשם אידיאל, לאיש כזה לא יוכל כל אדם ישר לרחש כבוד, וגם אי אפשר לבטוח בישרתו. דברי הנואם עשו את פעולתם וכאשר עמדו למנין לא היה לב. אפילו קול אחד.

הספר העברי הראשון. בגלל חרבן העיר רגיו במדנית קלבריא יש להזכיר. כי הספר העברי הראשון, שנדפס אחרי המצאת הדפוס, היה פירוש רש"י על התורה, שנדפס בעיר רגיו זו בשנת ה' דל"ה. באשכנז התחילו היהודים להשתמש בדפוס בשנת ה' רפ"ג והספר העברי הראשון, שנדפס במאינץ היא ספר התהלים.

הרפואה לפני המכה. הירש ליב נפל מעל עגלת הטראמוואי וארכובתו נעתקה ממקומה. האנשים הסמוכים קראו לרופא ואולם הרופא לא בא מהרה ובינתים החזיר הדיוט את האבר למקומו. בבוא הרופא קרא לו הירש ליב: עתה איני צריך לך, הקב"ה שולח את הרפואה לפני המכה.

משדה הספרות והמדעים.

השפה והעם.

ד.

ימי הבינים עברו, הגוים הלכו לאור הודתנו: כתבי הקדש, אשר היו עד הימים ההם במעין חתום לעמים הקתולים, תרגמו ללשון עם ועם ואור חדש האיר על אירפה — ולכל בני ישראל היתה חשך במושבותם: החלוקים והפלפול, מולדת פולן, מזה, והקבלה החדשה, מולדת ארץ ישראל, מזה, ובתה החסידות, אשר השפילה מפניה גם את ההגיון התלמודי, גם את ההשכלה, גם את חקר הלשון — בל איה חברו יחדו להשבית את התנ"ך ואת לשון הקדש מקרב ישראל. הבחורים חשבי להם לחרפה „ללמוד בישיבה פרשה חומש עם רש"י וקפיטל בנביאים וכתובים", גם המלמדים וראשי הישיבות „למדו עם התלמידים גפ"ת, ואם יודע להקשות איזה קושיא והירץ — חכים ורבי יתקרי; ובהנ"ך אין לו שום ידיעה ולה"ק מונח בקרן זוית" (בעל „פרי מגדים" בהקדמה); החת אשר הנוצרים שקדו על התנ"ך ועל חקר הלשון העברית ויעשו בהם חיל (סדור ד' יעקב עמדין, חלון המצרי).

בכה היתה „המצוה הקלה", מצות למוד לשה"ק (רמב"ם, אבות פ"ב, א') קלה ונקלה עד מאד בעיני הרבנים (המקדישים והמעריצים כל מצוה קלה באמת וכל מנהג כל שבקלים, אם אך מוצאותיו מקדם) בל ימי הבינים ועד העת החדשה ועד ימינו אלה. מפני הגזרה התלמודית „לעולם ישלש אדם שנותיו, שליש במקרא וכו' (ע"ז י"ט, ע"ב) כבר נמצא מנוס ומפלט (ראה תוספות שם). ובכן היה בישראל דבר אשר לא יאמן בי יספר מחוץ למהננו: עדת החכמים והסופרים בעם — באשר בן היו הרבנים מעולם למלאכתם ולמשמרת פקודהם — לא ידעו ולא שמעו את לשון עמם בטהרתה. את ספריהם ואת פסקיהם ואת כתביהם לכל מעשה בית-דין בתבו בלשון ההמונית או גם בזרגון פשוט (מן המאה השלישית או הרביעית למספרנו, והלאה); בלשון האחרונה הזאת דברו — ששה ימים בשבוע וביום שבת קדש דברו ב„לשון הקדש" — לשון שהמלאכים, משולחי ארץ ישראל בימיני, משתמשים בה...

ומעת החלו בן-מנחם ואשר אתו לתרגם ולבאר את התנ"ך, ובעלי המשלחת -- להפיצו בישראל ובעמים, היה בל ההוגה בתנ"ך בעיני העם, אשר שפבה החסידות את רוחה עליו, לברלינר, לאפיקורס, למיסיונר ולבל מום רע". — בעצם העת ההיא עמדו הרניון בבה"ק, בלשון ובמליצה העברית, בראש-דרך לתקופה חדשה.

התקופה הזאת החלה במשה חיים לוצטו וב„מאספים" והימים ימי התחדש נעורי הלשון והמליצה בריח בתבי הקדש, פעם באשכנז, פעם באיטליה, פעם בגליציה ופעם בליטא: סובב סובב הולך הרוח, הלוך ונסיע ממקום למקום — ושמה לא ישוב, ועל סביבותיו לא יפרוץ ולא ירבה... הלשון העברית לא היתה לשפת העם גם אחרי אשר סרו — או גם במקומות אשר סרו — הסבות, שנזברו למעלה עד היום הזה. יען מה? יען אשר מעולם לא התאמצו יודעיה להרחיב גבולה בישראל. היא לא היתה לבעליה סגלה ומשא-נפש ודבר חפץ להם ולבניהם אחריהם; לא שמו אליה לב לאהבה אותה ולדבקה בה ולחוש עתידות לה ולעשות אשר לא ימעטו שוחריה ולא תסוף מישראל; כי אם היה היתה בעיניהם בשפה בלה, אשר עברו ימיה זה במה, „כשאר לשונות בני שם, שכבר אבד מהן כל יופי והדור, טעם ונעם בארך הימים... ואך בעבור זאת נמצאו עוד אנשים המשתדלים בלמודה בעבור הבין ספרי הקדש הבתובים בה, בי מבלעדי זאת לא תסבון למאומה" (בן-זאב, בהקדמת „אוצר השרשים"). ואם תסכון — הלא אך למען היותה בלי-שרת להשכלה האירפית, למען הת בעזרתה את העולם בלב האנשים, אשר לא למדו עוד ספר ולשון עם הארץ — ואחרי השלימה חפצנו זה תנתן באוצר יחד עם כל ישן נושן, אשר אין לו עוד עת ומקום בדורותינו (ראה ש"י אברמוביץ בהקדמת „תולדות הטבע" ח"ג, הרל"א).

אלה וכאלה היו מחשבות „חובבי שפת עבר" על הלשון הזאת, מן ה„מאספים" ועד הדור האחרון, וזה פרי השקפתם, אשר השקיפו מעל ראש הפסגה על „תבל ויושביה", כי „הנה כל בית ישראל בנגד החיים המהלבים תחת השמש כביצת התרנגול, כי הוא המעט מבל העמים; ובבל העמים וגם כמשפחות בית ישראל איש בארצו ללשונו יש חכמים מצוינים בכל חכמה ודעת ובכל מחקר ותושיה, ושפת עבר דלה מאנוש נעה, וגם מבני עמה רבים הפנו ערף לה ורבים לא קרבו אליה ולא דרשוה מעודם ורק מתי מספר יתעסקו במת מצוה" (אגרות יל"ג, אגרת מ"ג, משנת הרכ"ב).

אם נשים עין על תולדות גדולי הסופרים והמליצים בדורות האחרונים, וראינו והנה „מעפר אחר" צמחו מתחתם בספיחים ובמקרה היו לאשר היו: מן הישיבה או מבית המדרש או מאהלי החסידים יצאו וישאבו מים בסתר, מים גנובים, ממעיני התנ"ך וה„תלמוד" (ל"ע), יספר מופת חדש או ישן, מן הבא בידם, מספרי מליצה ושיר, נתן את רוחו עליהם ויאחזו בעט סופר ויצאו „להשכיל" את העם בשפת הבינים או בשפת המעבר הזאת, לאמר: להבאיש ולהחפיר את היהדות מולדת התלמוד ומסרת אבות, אשר ידעו אותה מימי נעוריהם, ולקשור בתרים ולעשות הלולים לבל אשר נראה להם מנגד מחוץ למחניהם. במסבות האלה אמנם היתה הלשון העברית „עץ פרי", אך לא „עושה פרי למינו": הסופרים אנשי המעבר ההם גדלו את בניהם לאנשים, אך לא ליהודים; למדו אותם כל החכמות והלשונות, רק לא את לשון עמם. בקשו נא וראו אם תמצאו אף אחד מעשרה בכל הסופרים והמשוררים הנודעים לשם במאה-השנים האחרונה, אשר ידעו בניהם לקרא את פרי עטם.. והחטא הזה היה ענשו בצדו: בחייהם לא היו להם די קוראים (התלונה כי הספרות העברית איננה מחיה בעליה, היתה לקינה-תמיד בספרתנו), ובמיתם נעזב עזבונם ונשכח ובל כתביהם היו כאבני גיר מנפצות, לא אספי לאספה ולא ראי איר; התחת אשר בספרות הרבנית (אשר דאגו לה בעליה להנחילה מאבות לבנים ימי מאות שנים) וגם בספרית החסידות תרדו היורשים או התלמידים תמיד לבתבי המחבר הנשארים אחריו ויחשבו מחשבה לבל ידח מהם נדח ולבל תמות עמו „חבמתו". המחברים האלה אמנם לא חגגו חגי יובלים ולא נשאו עטי זהב מיד מכבדיהם; אך תחת זאת גם לא שברה לבם הדאגה, אשר היתה מרחפת על בחירי סופרינו ומשוררינו: „עט זהב ליורשי — ירמי עט שפת עבר? (יל"ג).

ורבים בהם, אשר בנעוריהם בתבו עברית ויצרו רברי חפץ בספרתנו, השליכו ברוב הימים הבאים — גם אם לא עזבו את עמם — את עטם העברי אל שער האשפית ויבתבו בלשונות נבריות לקוראים נברים או המירו את הלשון העברית ב„יהודית"... ואשר לא עזבו את דגלם בחייהם לא יכלו במעט, בנסבוה כאלה, לעבוד עבודתם בשמחה ובטוב לבב וברוממות הרוח ולעשות גדילות יפי בשרונם; ולא אחד ולא שנים הרפינה בנפי רוחו מדי גשתו לעשית מלאכתו, מפני מחשבות עצב באלה:

„הוי, מי יחוש עתידות, מי זה יודיעני,
אם לא האחרון במשוררי ציון הנני,
אם לא גם אתם — הקוראים האחרונים (הנ"ל).

ובסופרים בן גם הקוראים לא היו כי אם „מפל-בר": יוצאי הישיבות ובתי המדרש, אשר שנו ופירשו וימירו את הלמוד בקריאה קלה, קריאת „ספרי מליצה" או כתבי עתים עברים, בטרם יצעדו עוד צעדים אחדים הלאה בדרך החיים ועזבו גם את אלה מהם והנה עם כל אשר למשבנות יעקב. קוראים באלה לא נאמנו לעברית בל ימיהם, ואף בי עד דור בניהם. וגם המה היו הולכים ומעטים לפי מעוט הישיבות ובתי המדרש. לעשות נפשות לעבריה, ליצור ולהכין קהל קוראים חדשים, קוראי-תמיד, לא חשב איש ולא נסה ולא שם על לב. בי גם בתי-הספר העברים הראשונים בדור ההשכלה באוסטריה ובגרמניה ואח"ב ביתר הארצות לא לבנות כי אם להרוס: להשבית את החדרים וגם את הרבות ישראל, אשר היו המה מעון לה בדור דור, ולהבין את ילדי „העם ההולכים בחשך" אל ההשכלה הבללית, אל ההתחברות עם עם הארץ, אל ההתבוללות. — על הספרות העבדית ועל הקריאה העברית קמה קללת הנביא (ישעיה לד'): מדור לדור תחרב. מכש"ן.

(עוד יבא).

פרך. בדבר המלה פרך בגליון הקודם אדמה שהרה"ח מ"י הלמן יחזיק לי טובה אם אחזק את דבריו מגמרא בבא בתרא דף ס"ז ע"ב, דשאלו שם, מאי ממל ואמר ר' אבא בר ממל מפרכתא ופירוש הרשב"ם בשם יש מפרשים, דהיינו עץ שמפרכין ובותשין בו זיתים. ומלת מפרכתא על שם הדבר שבותשין בו לא מצאתי מקורה בלשון אחרת ובטח משארית לשון עבר היא, מן פרך, כפירוש החכם הנ"ל, היינו שמבין בו את הזתים. ואגב אעיר עוד את הרה"ח מי"ה נ"י, שבמאמרו בגליון 51 מהמצפה שכח לציין עוד משנה אחת שנזכרה בה חנכה והיא בבורים פ"א מ"ו.

ציעשינוב. ימ"ר.

המוזיקה היהודית. בעתון לאמנות באמריקה כותב הסופר האירי יוסף א' מורו לאמר: נוכל לאמר בחלט, כי המוזיקה הלאומית האירית מוצאה מן המוזיקה היהודית. ליהודים יש מוזיקה של בית הכנסת והיא ישנה מאד. נגינת כל נדרי היא כמו שאומרים בת ד' מאות שנה, לא יותר, אקדמות 800 שנה בערך. קריאת התורה וההפטרות, הרשות של חתן תורה וחתן בראשית 2400 שנה, וכך היו קוראים גם בזמן שבית המקדש היה קים. האירים מאמינים, כי שלש מאות שנה אחרי לדת הנוצרי באו יהודים ונוצרים לאירלנד, ויביאו עמהם את המוזיקה שלהם. כעבור זמן מה קדש נסיך הכנסיה הקדוש פטריק את המוזיקה היהודית. עליו מספרים, כי כאשר התבודד ביערות שר את התהלים בנגון היהודים, ובעקבותיו הלכו האירים עד שנטבע חותמה של הנגינה העברית על הנגינה העממית האירית.

היהודי.

באסיע גאלדבערג — ישראל צעלערמאיר

מאורשים בח טבת

נאדוואָרנא. — הוסיאטין.

רוזא רוזען — י. וואהלמאן

מאורשים

זבאראז. — ראמאנובקא.

שרה וואסערמאן — שבתי שינקלער

מאורשים בח' טבת

יאדאוץ. — טשערנאוויץ.

דבורה שטיעגליץ — ליבוש מעלאהן

מאורשים בח' טבת

פרעמיסלא. — פרעמיסלא.

אני מברך את מר שבתי שינקלער מטשערנאוויץ לארוסו עם אחותי במז"ט.

אלטער וואסערמאן.

אגישה עטרת שושנים למ' העניציע פרשטר לארוסה.

שמואל רוזנהק — נדבירנה.

מעמק לבי אברך במז"ט את רעי אהובי מר חיים אליהו זרוניצר מפה לארוסו. מז"ט להוריו היקרים.

מרדכי רפפורט — ברודשין.

יעקב מייזעלעש בזלוטשוב מברך במז"ט את דידו מר יוסף זיידמאן מטרנופול לארוסו עם מ' חיה שפירא מאלעסקא.

ברגשי חבה אביע במז"ט לאהובי מר יעקב גולדמאן מפה לארוסו.

יצחק בער — זאגורש.

מקרב ולב עמוק הנני מברך את גיסתי מ' דבורה שטיעגליץ מפה לארוסה.

אליהו בערגער — פרמיסלא.

הנני מברך בחבה את ידידי מר פינחס שטיעגליץ לארום בתו.

נפתלי האף.

ברגשי אהבה אברך במז"ט את אחי מר דוד הערמעלע לארוסו עם מ' רייזל גראסבארד מראדזוב.

יוסף הערמעלע — מיעלעץ.

ברגשי אהבה ורעות אגיש במז"ט לרעי מר משה טהאלער לארוסו עם ש"ב מ' חנה בירנפעלד.

יעקב קארפיאל — גלוגוב.

בששון אברך במז"ט את רעי מר יוסף זיירמאן לארוסו עם מ' ח. שפירא.

מאיר שטערן — טרנפול.

שמעון בילגראי ורעיהו מביעים תודתם לכל קרוביהם מכיריהם על הברכות אשר ברכום לחתונתם.

הוצאת „ספרות".

יצא לאור: „**רשפים**" החוברות א'—ט'.
הוכן החוברות ז'—ט':

ז'

א) נרות (מעשה חסידים), א. שטיינמן; ב) סוד (שיר), יעקב שטיינברג; ג) כה אמר סרתוסטרא, פרידריך ניטצשע; ד) הגלגול הארוך (ספור), מ. י. ברדיצבסקי; ה) שיר-ערש (שיר), יעקב לרנר; ו) מתוך הפנקס (ב), י. ח. ברנר; ז) רשימות ספרותיות (א), פ. לחובר.

ח'

א) בחורף, מ. סטבסקי; ב) מנגינות סתו (שיר), י. הפטמן; ג) כה אמר סרתוסטרא, פרידריך ניטצשע; ד) שאלוח (ב), הלל צייטלין; חלחליות, אשר ברש; ו) משלים מ. צמח.

ט'

א) בעירה (רשימה), ז. שניאור; ב) אב הרחמים (שיר), י. שטיינברג; ג) כה אמר סרתוסטרא, פרידריך ניטצשע; ד) רמב"ם (דמותו הרוחנית), הלל צייטלין; ה) במרוקו (הצרקסית), אלדש הגלילי; ו) השגעון של אמדיקה Gamma.

מחיר כל קובץ 30 הלר, פורטא 3 הלר. השולח 3 כתרים יקבל עשרה קובצים „רשפים" א'—י' חפשים מפורטא.

אלה שחתמו על עשרת הקובצים הראשונים של „רשפים" מתבקשים, שיזדרזו לחרש את התימתם על עוד עשרה קובצים מי"א עד כ' במחיר 3 כתרים חפשי מפורטא בכדי שלא יהיה עכוב בהמשלוה. סוכן הוצאת „ספרות":

L. Fortgang, Kaschau (Ungarn).

זה עתה יצא לאור ונמצא למכירה

מאידך גיסא

מאת **ג. שופמן**

המחיר 50 הלר. — לפנות אל:

S. W. Sirate, Lemberg Postfach

אצל הנ"ל יכולים להשיג גם ספרי הוצאת „ספרות".

בית הספר הלאומי בליברפול

Jewish Higher Grade School
40, West Derby st. **Liverpool**,
England.

אל ביה"ס הזה, היחיד במינו באנגליה, ואשר בו ילמדו בני שש שנים ומעלה למודים כוללים עפ"י תבנית בי"ס גבוה באנגליה ולמודים עברים עפ"י השטה הטבעיה „עברית בעברית", יתקבלו נערים גם מערים ומארצות אחרות. לחניכים כאלה יש מקום בבית מנהל ביה"ס הד"ר י"ש פובס (שהיה לפנים עורך „המגיד" וה„שבוע") ללמדם ולחנכם ברוח עמנו ושפתו, גם להכינם אל בתי הספר הגבוהים אשר באנגליה. הדבור הוא, מלבד בלשון עבר ובלשון המדינה, גם בלשונות: אשכנז, צרפת, רוסיה ופולניה לפנות ע"פ האדריסה הנ"ל.

האטעל ורעסטויראציאן כשר

לבע"ב יהודים של

שלום אהרן ראזענטאל

בלבוב. רחוב הקצבים 13.

רוסישער טהעע

פאקעט אונד לאָז פאן 4 ביז 10 קראָנען, פער ק"ג. ביי:

L. Apermann, Brody, Postfach.

פיר צופריעדענהייט ווירד גאראנטירט.

יודישע אילוסטרירטע ציימונג

שוין ערשיענעז נומער 2

מיט פאלגענדען אינהאלט:

1) נאך דער קאטאסטראָפע אין איטאליען (5 אילוסטראציעם); — 2) אויסגלייך צווישען עסטערייך-אינגארן און טירקיי (1 אילוסטראציע); — 3) קריעג אדער פריעדען (3 אילוסטראציעם); — 4) בולגאריען און די טירקיי (1 אילוסטראציע); 5) האָכצייט אין דער קאיזערליכער פאמיליע (1 אילוסטראציע; — 6) דער קרבן-כיראס ביי די טירקען (1 אילוסטראציע); — 7) נאכריכטען פון בינא (2 אילוסטראציעם); — 8) בראניסלאוו הובערמאן אין פרעבעל (1 אילוסטראציע); — 9) א יודיש קינד בערויבט אין א קירכע (1 אילוסטראציע); — 10) דינאמיט-עקספלאזיע אין א קאסערנע (1 אילוסטראציע); 11) דאס עלענד אין לאנדאן (1 אילוסטראציע); — 12) 30 יעהריגעם שריפטשטעלער-יובילעאום (1 אילוסטראציע); — 13) א יוד בעקומט דעם נאָבעל-פרייז (1 אילוסטראציע); — 14) אין הונדערט יאהר (5 אילוסטראציעם); — 15) אדמיראל ראָשדעסטוועסקי (1 אילוסטראציע); — 16) דוד שפירא, דער בעפרייער פון פראג היסטארישער ראמאן; — 17) די אספפת הרבנים אין ווארשא; — 18) פאליטישע נייעס; — 19) די יודישע וועלט; — 20) פון נאהענט און פון ווייט; — 21) בכל-מכל-כל; — 22) דער הויפט-טרעפער (הומארעסקע); — 23) רעטהזעל; 24) הומאר און סאטירע.

אבאָנאמענט פרייז: 10 קראָנען גאנציעהריג, 5 קראנען האלביעהריג, 2.75 קר. פיערטעליעהריג.

איינצעלנע נומער 20 העלער

אדרעססע:

Redaction „Jüdische Illustrierte Zeitung"

Krakau, Grodgasse 62.

אגענטען און פערשלייסער בעקומען גרויסען ראבאט.

Newyorker Germania

LEBENSVERSICHERUNGSGESELLSCHAFT.

Versicherungsstand am Schlusse des Jahres 1905		K. 539,686.228.—
Stand der Activa laut Bilanz Ende 1905		„ 176,528.370.—
Einkünfte von Assekururanz Prämien und Zinsen 1905		„ 30,748,986.—
Ueberschuss vom Jahresumsatz	K. 2,215.336.—	„ 13,934.003.—
Reserven v. früheren Jahren für Dividende	„ 11,718.647.—	

Folgende **Vorteile** bietet die **Newyorker Germania** ihren Versicherten:

1) Sie gewährt die ersten Dividenden schon nach Ablauf des ersten Jahres; 2) die Polizzen behalten ihren Wert nach 3 Jahren der Austellung sogar wenn die Versicherten durch Selbstmord oder Duell starben, und auch in Fällen, in welchen der Antrag objectiv falsche Deklaration enthält; 3) Reisen um die ganze Erdkugel unterliegen keinen besonderen Prämien; 4) ebenso brauchen im Kriegsfalle die zu den Waffen Berufenen keine besonderen Prämien zu zahlen; 5) nach 3-jähriger Versicherung kann der Versicherte, bei Einstellung weiterer Entrichtung der Prämien, über die Polizze frei verfügen, gemäss der in der Polizze ersichtlichen Instruktion.

General-Agentur für Westgalizien

Sigmund Gleitzmann, Krakau

Jasnagasse 5.

Agenten unter günstigen Bedingungen gesucht.

דיא וויינגראָסהאנדלונג

Perlberger & Schenker, Krakau

Grodgasse 48. — Telephon Nr. 308.

עמפפיהלט דיא ריינסטען נאטירליכסטען אונגארישען, פראנצעזישען ווינע זאָווי שאמפאניער אונד קאָניאַק.

איינע שפעציאליטעט דער פירמע

„Hygea Perle"

ראָטער וויין מיט אייזען פיר בלוטארמע.

למוד מרחוק.

הנני מתכבד להודיע, כי הוצאתי שלשים ושנים מכתבי הוראה ללמוד השפה העברית מרחוק. המכתבים נותנים את האפשרות לכל איש לסגל לו את השפה העברית על בריה בכתב ובפה. המכתבים כוללים בקרבם: 1) ספור גדול בשלשים ושנים המשכים מתורגם בשני אפנים: תרגום מדייק ותרגום חפשי, ערוכים לשוב ולהתרגמם עברית; 2) 719 הערות אל פרקי הקריאה בדקדוק ובחקר מלים; 3) 997 שאלות בעברית לתרגילי הדבור; 4) כל הדקדוק מראשו עד סופו מחולק ב63 פרקים עם 76 לוחות עם תרגילים, נתוחים וחנוכים שונים; 5) פרקי ספרות בשיר ובפרוזא מעשרים וחמשה סופרים שונים מן היותר הדישים וטובים, ערוכים לתרגם; 6) 32 תאורים וציורים, שיחות, מכתבי דעות ומשפחה; 7) 76 ספורים וציורים עברים, לעבדם בתבניות שונות לתרגילי הדקדוק; 8) 79 ספורים, ציורים ומכתבים אשכנזים ערוכים לתרגמם עברית לחנוכי התרגום והסגנון; 9) 31 מפתחות לשעורים (83 פתרונים); 10) 8 בחינות (16 מהלקות). תלמידי המכתבים האלה עושים חיל להפליא, על זה יעידו מאות מכתבי התודה שבידי. פרוספקט הנני שולח חנם. מכתב לדוגמא כתר אחד.

S. Walkowski Krakau, Miodowa16

מגיד.

החברה „לומדי משניות באשפיצין (Oświęcim) מבקשת יהודי ת"ח פחות מבן חמשים שנה מסביר יפה למניתו בהור מגיד. שכרו 600 — 700 כתר לשנה חוץ מהכנסות צדדיות. הרוצה להמנית יפנה אלינו עד 1 מערץ 1909 וישלח אל ראש הח' הח"מ העודתיו ויבא ע"פ דרישתו ללמוד של בחינה. הוצאות הנסיעה תושבנה רק לזה שיתמנה. אשפיצין, טבת תרס"ט. שלמה ח. בארבער.

מעטה משובה

J. B. RAPAPORT

Dąbrowa bei Tarnow

GROSSMETHBRAUEREI

Gegründet im Jahre 1878.

עמפפעלט זיינע אללגעמיין נעריהמטע ערצייגונג אין פערשיעדענען סארטען, א. צ.: ראטהען, ווייסען, דאפפעלמעטה, קאפאוויץ, מאליניאק, ווישניאק, אלטער בוטעלען-מעטה, אללא מאלאגא צו בילליגען פרייזען; פערנער: ביענענוואקס און שלאדערהאניג פיר קאלאניאלוואארענהאנדלונגען. — פיר רעעלע בעדיענונג אונד פאללסטע צופריעדענהייט ווירד גאראנטירט.

לשובי"ם.

יצא לאור הספר המצוין „**מנחת ישכר**" ג"ח על הלכות שו"ב מאת הרה"ג וכו' מוהר"ד ישכר בער גאלדראט שו"ב מובהק דק"ק קיעלץ. הגאונים והגדולים היותר מצוינים שבדור הזה שליט"א הסכימו, כי כהבושם הזה עוד לא הופיע בספרית השו"ב עד עתה. ויהי' להועלת גדולה מאד לכל רב ושו"ב. מחירו 1.10 ר'. מלבד פורטה 40 קופ. בלי דמי קדימה לא ישולח. למו"ס רבט הגון. להשיגו אצל המחבר נ"י

S. B. Goldrat Schächter in Kielce
Russ.-Polen

ואצל Samson Jerusalimski, Kielce

ואצל הסוכן הראשי מר פייוויל ראזען בווארשא. ואצל בי בתי מסחר הספרים בווארשא.

Wyd.: { **Naftali Hof.** **S. M. Lazer.**

Odpowiedzialny Redaktor: S. M Lazer.
Drukiem S. L. Deutschera w Podgórzu